

Łukasz Moniuszko
Uniwersytet Zielonogórski

Etos pielęgniarki

[Stefan Konstańczak, *Etyka pielęgniarska*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010, ss. 260, ISBN 978-83-7641-278-8]

Autor prezentowanej publikacji swoją książkę oparł na doświadczeniach dydaktycznych z zajęć z pielęgniarkami na dwóch polskich uczelniach. Ponadto większość swoich dotychczasowych publikacji poświęcił współczesnym problemom etycznym, w tym również związanych z funkcjonowaniem systemów opieki zdrowotnej. Połączenie doświadczeń dydaktycznych i naukowych autora złożyło się na jego kolejną książkę *Etyka pielęgniarska*.

Struktura prezentowanej książki oparta jest na trzech wzajemnie dopełniających się częściach (*Etyka a medycyna*, *Teoretyczne podstawy etyki zawodowej w pielęgniarstwie* oraz *Etyka w pracy pielęgniarskiej*), podzielonych na jedenaście szczegółowych rozdziałów. Podział przyjęty przez autora odbiega od stereotypowego układu podręcznika z etyki pielęgniarskiej, co autor motywuje własnymi doświadczeniami dydaktycznymi.

W książce przyjęto zasadę ewolucji przedstawianych treści od ogólnych kwestii do coraz bardziej szczegółowych zagadnień etycznych, z którymi spotkać się mogą pielęgniarki w sytuacjach zawodowych. Autor zatem przedstawia etykę jako specjalistyczną dyscyplinę naukową, rozstrzygającą w praktyce dylematy moralne, z którymi człowiek ma do czynienia w swym życiu, w pracy zawodowej oraz w sytuacjach szczególnych. Określony zostaje także punkt odniesienia etyki jako nauki o moralności do praktyki medycznej. Poprzez taki układ treści czytelnik najpierw zostaje zapoznany z podstawowymi zagadnieniami etycznymi stanowiącymi konieczne wprowadzenie do dalszej części lektury.

Prezentując teoretyczne podstawy etyki zawodowej w pielęgniarstwie autor stara się opisać pracę człowieka jako obszar rzeczywistości, ludzkiej egzystencji i działania przydający sensu życiu ludzkiemu. Pod-

kreśla zwłaszcza, że wykonywana praca wywiera wpływ na moralność jednostki odnosząc to przede wszystkim do zawodów medycznych. Istotne znaczenie ma w tym zwłaszcza podmiotowe usytuowanie pacjenta i określenie jego nadrzędnego statusu w instytucjach służby zdrowia. Równie ważnym elementem jest zaakcentowanie wszechstronnej roli pielęgniarki w tym systemie i próba sprecyzowania jej obowiązków wobec systemu opieki zdrowotnej, pacjenta oraz własnej osoby. Autor przytacza przykłady takiego zachowania analizując je w kontekście historycznym i prawnym. W swoich analizach wyraźnie wskazuje, że „kwalifikowane pielęgnowanie jest zawodem społecznie doniosłym, gdyż każdy człowiek w dowolnym momencie życia może go potrzebować”¹. Nie pomija także zagrożeń, jakie może spowodzić nadużywanie praw i przywilejów związanych z wykonywaniem tego zawodu. W trakcie lektury zauważalne są dyskretne przypomnienia, że każdy człowiek jest pacjentem, nawet taki, który dotąd nigdy nie musiał korzystać z systemu opieki zdrowotnej. Takie usytuowanie pacjenta jest, zdaniem autora, narzędziem polityki państwa, którego zadaniem jest zwłaszcza zapewnienie sprawnego funkcjonowania systemu opieki zdrowotnej. Wskazać należy, że w literaturze medycznej traktującej o etyce zawodowej problem taki rzadko jest podejmowany.

Autor proponuje szerszą znaczeniowo od tradycyjnej definicję pielęgniarki. Już na wstępie informuje czytelnika, że użycie tego terminu w kolejnych rozdziałach oznacza także stosownie do zapisów ustawowych obowiązujących w Polsce także pielęgniarkę i położną. Wydaje się, że próbuje w ten sposób zerwać z zakorzenionym w świadomości ludzkiej stereotypem pielęgniarki jako osoby, która jest „od wszystkiego” i określa przynależne jej miejsce w systemie opieki medycznej funkcjonującym w społeczeństwie. Powołując się na autorytety w tej dziedzinie – jak chociażby Florence Nightingale – przywołuje wiele przykładów, które mają na celu potwierdzenie słuszności zajętego stanowiska.

Nic zatem dziwnego, że w swej książce autor już na wstępie jasno określa wyjściowe założenie, iż „znajomość aksjologicznych uwarunkowań ludzkiej aktywności zawodowej [...] winna sprzyjać uświadomianiu przez pielęgniarki i kandydatów do tego zawodu, miejsca i roli jaką odgrywają w społeczeństwie”². Daje w ten sposób do zrozumienia, że rola pielęgniarki/położnej nie ogranicza się jedynie do przeprowadzania zabiegów medycznych w zakresie własnych kompetencji, ale także (a może przede wszystkim) do sprawnej komunikacji. Autor uważa, że sprawna komunikacja na linii personel-pacjent jest jednym z najważniejszych elementów warunkujących skuteczność pracy w tym zawodzie³ i w znaczny sposób wpływa na pozytywny stan psychiczny pacjenta nie-

¹ S. Konstańczak, *Etyka pielęgniarska*, Warszawa 2010, s. 127.

² Tamże, s. 11.

³ Zob. tamże, s. 172–177.

zbędny do osiągnięcia sukcesu terapeutycznego. Autor nadaje roli pielęgniarki nieco nowy wymiar, który współcześnie zaczyna się już utrwalać w świadomości społecznej. W tym duchu podejmowany jest także problem odpowiedzialności, jaką wypełnianie społecznej roli pielęgniarki za sobą pociąga. Odpowiedzialność ta wedle propozycji autora ujawnia się aż w czterech sferach – wobec państwa, własnego środowiska zawodowego, wobec bliskich i wobec samego siebie.

Za istotny element stanowiska zaproponowanego w książce należy uznać analizę niektórych aspektów etyki pielęgniarskiej przez pryzmat bioetyki. Ta stosunkowo młoda subdyscyplina etyczna jest już nieodzowną częścią rozważań nad miejscem etyki w medycynie, jednak wiele publikacji medycznych pisze o niej ogólnikowo lub wcale.

Etyka pielęgniarska jest w pewnym zakresie także pozycją adresowaną do przedstawicieli wszystkich zawodów medycznych (nie tylko do pielęgniarek) oraz osób studiujących na takich kierunkach. Treści w niej zawarte ułożone są w układ dostosowany do potrzeb realizacji program z przedmiotu etyki zawodowej dla zawodów pielęgniarskich. Publikację w pewnym sensie można zatem uznać za kompendium wiedzy etycznej dla potrzeb pielęgniarstwa, ale nie tylko. Autor opisując zjawiska, obyczaje zawodowe i inne aspekty pracy pielęgniarskiej w większości przypadków podaje także historyczne i prawne źródła takich zachowań, odwołując się do tradycji, osobowości jednostki a także przepisów prawa krajowego i międzynarodowego. Książkę można zatem czytać zarówno jako całość, ale także poszczególne jej rozdziały napisane są w sposób umożliwiający ich indywidualną lekturę, co biorąc pod uwagę jej akademickie przeznaczenie, uznać należy za jej zaletę.

Bardzo wiele miejsca w prezentowanej publikacji autor poświęca pacjentom i jest to podejście uzasadnione nie tylko dlatego, że nie byłoby potrzeby istnienia pielęgniarek bez pacjentów, ale przede wszystkim z tego powodu, że etyka pielęgniarska jest określana przez uzasadnione potrzeby pacjentów. W świetle lektury książki można zaryzykować nawet stwierdzenie, że poprzez swoje zachowanie oraz wpływ na zachowanie personelu medycznego pacjent „współtworzy” kodeksy etyk zawodowych. Poprzez analizę zachowań pacjenta w różnych sytuacjach autor wskazuje w pewnym sensie także na naturalny charakter jego praw i obowiązków, co rzutuje bezpośrednio na zachowania personelu pielęgniarskiego w sytuacjach zawodowych. Konsekwencją tego założenia jest akceptacja usługowego (opiekuńczego) charakteru zawodów pielęgniarskich.

Autor zakładając usługowy charakter zawodów pielęgniarskich musiał zarazem odpowiedzieć na pytanie o to, czy etyka pielęgniarska względem zawodu lekarza jest wtórna, czy też nie. W książce przedstawiono ostatecznie stanowisko, w którym jest ona niezależna od niej i zakres tej niezależności ciągle rośnie, aby w przyszłości osiągnąć zapewne

pełną autonomię. Tym samym pielęgniarstwo przestaje być tylko zawodem, a staje się samodzielną dyscypliną naukową posiadającą odrębny przedmiot badań. Autor zarazem wyraża własne zdanie na temat etyki pielęgniarstwa, polemizuje z autorytetami w tej dziedzinie, natomiast pisząc o medycznych uwarunkowaniach pracy „pozwala mówić innym” odwołując się do specjalistycznej literatury. Wydaje się, że jest to podejście uzasadnione, gdyż autor jako filozof nie musi posiadać koniecznych kompetencji na temat technik terapeutycznych i ochrony zdrowia zarówno jednostek jak i całych społeczności. Nie jest to więc zarzut, ale konstatacja dość oczywistego faktu, iż kompetencje zawodowe i etyczne nie muszą sobie towarzyszyć. Cała książka jest tego najlepszym wyrazem.

Biorąc pod uwagę także inne podręczniki akademickie z zakresu etyki pielęgniarstwa, można także uznać, że omawiana publikacja może być interesującą propozycją dla prowadzących zajęcia z tego przedmiotu chociażby ze względu na precyzję opisywanych pojęć, ich uporządkowanie, a przede wszystkim ze względu na wielowymiarową analizę i wskazanie zakresu praw i obowiązków zawodów pielęgniarstwa. Pracownik, student, jak również każda osoba zainteresowana problematyką, znajdzie w tej pozycji ponadto wyczerpujące informacje z zakresu etyki zawodowej, sposobu działania służby zdrowia, jej aspektów prawnych oraz społecznych. Konkludując, książka autorstwa Stefana Konstańca w tym świetle jest interesującym dopełnieniem dyskusji toczącej się w naszym kraju nad przyszłością systemu opieki zdrowotnej oraz miejscem zawodów medycznych w społeczeństwie.